

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ РАДЯНСЬКОЇ КОМУНАЛЬНОЇ КВАРТИРИ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ (20– 30-ті роки ХХ століття)

У статті розглядаються соціально-політичні інститути всередині комунальної квартири у містах України.

Ключові слова: житлова криза, комунальна квартира, міське населення, домовий комітет, місто.

В сучасній світовій історичній науці не зменшується інтерес до такого надзвичайного явища як феномен ХХ століття – тоталітарний режим. Вражає перш за все загальна всепроникненість політичного догмату у всі сфери людського життя – економіку, політику, культуру та навіть приватне життя громадян. Якщо політична історія тоталітаризму як радянського, так і нацистського зразка, вивчається багатьма дослідниками досить успішно, то такий важливий момент як доля маленької людини в лещатах антигуманного режиму до цього часу залишається малоз'ясованою.

При аналізі проблеми приватного сегменту у тоталітарному режимі впадає в око два цікавих протиріччя. По-перше, на сьогодні не розкрито головних механізмів контролю приватного життя громадян. При формальних декларованих свободах особистості відбувався надзвичайний пресинг на індивідуума від якого неможливо було заховатися навіть у власному помешканні. Однак, залишається досі незрозумілим яким чином та за допомогою яких інструментів державі вдавалося здійснювати такий навіть дріб'язковий контроль за своїми громадянами. У письменників фантастів (Дж.Оруелл, М.Замятін), що у своїх романах-антиутопіях змальовували тоталітарні режими, ці функції виконували певні організації за допомогою надзвичайних технічних можливостей. Але як воно відбувалося насправді?

По-друге, у своєму повсякденні радянські люди проявляли неймовірну політичну та громадську активність. Мільйони громадян були членами різних організацій від товариства книголюбів до товариства боротьби за тверезість. Звичним для радянського побуту ставали колективні кампанії – демонстрації, групові акції, підписки на журнали та позики тощо. Однак, у результаті виявилось, що попри таку громадську активність жодних паростків громадянського суспільства в радянській дійсності не було. Та й в пострадянських реаліях формування цього суспільства відбувається досить мляво.

Проблема формування нового організму всередині переповнених радянських комуналок висвітлювалася частково вже у роботах істориків соціологів та навіть архітекторів, ще у радянський час¹. Хоча в цих працях головний акцент був на формуванні нового побуту в умовах колективного співжиття.

В сучасній історіографії, переважно російській, вчені розкривають парадокси співмешкання людей в умовах комуналок та формування особливого типу поведінки в середовищі, де приватний та суспільний простір перепліталися так тісно, що практично неможливо було провести між ними межу².

В сучасній українській історіографії також помічаємо як зростає інтерес науковців, особливо серед молодшого покоління, до проблем соціальної історії міста та історії повсякденності³.

Перші органи будинкового самоуправління почали виникати у м. Києві одразу після лютовевої революції. З часом вони прижилися також і в інших великих містах України. Головним їх

завданням було розподіл карток на продукти, оскільки для тогочасної Росії карткова система була в новину, тому цілком виправданим був механізм поширення продуктових карток через будинкові комітети. Але досить швидко домові комітети, що виникли стихійно, без попереднього плану та організації, переросли завдяки своїй діяльності виключно, рамки продовольчих органів й проявили себе як фактор громадянської самодіяльності та ініціативи⁴. Вже ці перші, самодіяльні комітети стали активними помічниками міської влади.

Однак, із приходом до влади більшовиків, для домових комітетів була вготована зовсім інша функція. Розподіл продуктових карток здійснювався через профспілки та робітничі організації. Комітети мали виконувати іншу функцію у світлі прийнятого більшовиками ще у 1918 р. закону про ліквідацію приватної власності на нерухомість у містах.

У травні 1919 року НКВС видав Постанову про утворення домових комітетів та спеціальне положення, що регламентувало його діяльність. Комітет обирався на загальних зборах мешканців, звичайно без участі усіх тих, хто був позбавлений громадянських прав.

Згідно інструкції про існування домового комітету його члени та голова отримали досить незвичні та нетипові для органів самоврядування функції. Домком мав наглядати за виконанням зобов'язань власниками будинків, якщо вони ще були, стежити за освітленням та санітарним станом будинку, закуповувати паливо та розподіляти картки, що було цілком логічно. Однак, домком також мав право вимагати та перевіряти документи усіх мешканців свого району. Представники цього всесильного органу обов'язково мали бути присутні при обшуках, арештах та облавах, надавати допомогу органам міліції та ДПУ. Але найгірше те, що згідно інструкції НКВС, саме домовий комітет представляв та подавав справи у відповідні органи про виселення з будинків громадян, що не виконують встановлених домкомом норм спільного проживання⁵.

Варто нагадати, що користування спільним простором – ванною кімнатою, туалетом кухнею мала встановити громада разом, насправді ж ці правила встановлював комітет. Він також здійснював контроль за їхнім виконанням⁶.

Незважаючи на те, що домком начебто був органом домового самоуправління й обирався на загальних зборах мешканців та був їм підзвітний, насправді вони швидко перетворилися на провідників політики житловідділів місцевих комунгоспів. По суті, домкоми були підлеглі житловому відділу міськгоспу та були практично їхніми філіями й виконували усі їхні розпорядження⁷, особливо в тій галузі, що стосувалася перерозподілу житлової площі та ущільнення колишніх буржуа.

Дійсно домові комітети мали стежити, щоб у будинках дотримувався санітарний мінімум житлової площі, а насправді, відшукувати у городян надлишки площі та допомагати міським житловим відділам проводити ущільнення. Власне ці організації, внаслідок свого виключно пролетарського походження, стали найбільш дієвим знаряддям глобального квартирного переділу, що задумали більшовики.

Існування на Україні домових комітетів було недовгочасним – з 1921 р. житлові відділи остаточно охоплюють безпосереднім впливом усі націоналізовані будинки й нова норма домоуправління стає переважною для домкомів⁸.

Формально для управління господарським життям будинку, або кількох прилеглих невеликих будинків, мешканці на загальних зборах могли обрати керуючого будинком, або його міг призначити відділ житлового господарства місцевого комунгоспу. Однак, як писав фахівець із житлового законодавства: "На практиці цей встановлений законом порядок обрання завідуючих застосовується у рідкісних випадках. Як правило відділи комунального господарства самі призначають комендантів або завідуючих"⁹.

У 1923 – 1924 рр. в містах України почала розвиватися житлоорендна кооперація. Житлоорендні кооперативи (ЖОК) діяли на підставі стандартного статуту, прийнятого НКВС, та створювали свої власні органи управління – загальні збори членів кооперативу, голова правління та безпосередньо саме правління куди входили скарбник, секретар та ревізійна комісія.

Однак, із прийняттям більшовиками 1 листопада 1921 р. нового закону про житло, робітники, як це не парадоксально, моментально опинилися у набагато гіршій ситуації, аніж інші мешканці. Свавільні реквізиції часів "воєнного комунізму" відійшли в минуле, а експлуатація та розподіл житла здійснювалися переважно на ринковій основі.

Однак, згідно закону, саме робітники мали великі пільги у сплаті квартирних зборів та комунальних платежів. Тариф робітників та інших соціально неадаптованих верств був у 6 разів нижчий ніж у представників нової радянської буржуазії. Через це більшість власників будинків, а також орендарі та голови домоуправлінь, не поспішали надати робітникам та дрібним радянським чиновникам житлову площу. Тільки-но у травні 1922р. новий закон вступив у дію й усі категорії громадян були змушені сплачувати квартирну плату, як одразу з'явилися перші сигнали про погіршення становища робітників та соціальних низів.

Фактично між владою та робітництвом, що було головною опорою цієї влади, започаткувався конфлікт. Робітники були незадоволені тим, що влада не може гарантувати їм виконання головного гасла революції – "хороші квартири для всіх". Страшна криза, що проявлялася у перенаселенні квартир та дискримінаційна політика більшовиків стосовно різних соціальних верств й відсутність житлового будівництва викликали всередині комунальної квартири повзучу війну за кожен квадратний метр. Для підтримки своєї соціальної опори більшовики за-провадили так звані Домові контрольно-конфліктні комісії (ДККК).

Функції ДККК, викладені у спеціальній інструкції, були досить розмиті але головне завдання зрозуміти можливо: "Домова ККК має завдання по-перше дотримання інтересів трудящих у сфері житлового питання й по-друге допомога органам влади в цілому ряді питань"¹⁰.

У Державному архіві міста Києва (Ф.Р.776) зберігаються сотні протоколів засідань ДКК, котрі свідчать, що цей орган складався переважно із молодих робітників 25 – 35 років, членів профспілок. Ми бачимо, що цей інститут не тільки активно захищав права робітників, але й намагався протидіяти та боротися із новою, так званою, радянською буржуазією – високооплачуваними службовцями. Наприклад, на засіданні ДКК по вул. Введенській, 38, у м. Києві один з виступаючих заявив, що голова комісії зневажливо та безпардонно ставиться до службовців матеріально краще забезпечених¹¹.

Скандальна історія трапилася у Києві на Подолі, де члени правління житлокоопу намагалися зберегти кімнату, що тільки звільнилася. На противагу їм правління окружної контрольної комісії силою вселило робітника та його родину у вільну кімнату, розбивши вікно, та незважаючи на опір членів родини господаря, перекинули речі новосельця у кімнату.

В ході вирішення цього конфлікту виплила надзвичайна ворожість між ДКК та правлінням житлокоопу, що в той час було досить поширеним явищем. Наприклад, представник правління у своєму виступі назвав ДКК органом шпигунів, котрі скрізь усе винюють та порівнював їх із третім жандармським управлінням, що в той час було надзвичайною образою, а також закликав працівників житлоспілки не надавати їм ніяких відомостей, а гнати їх у ший¹². У свою чергу робітники із комісії нагородили своїх опонентів такими епітетами як "спекулянти", та "спекулянтська лавочка".

Одночасно, саме через цей інститут робітники, домашні працівниці, безробітні та колишні червоноармійці отримували можливість певної соціалізації. Вони отримували доступ до органу, котрий могли використати як елемент підвищення свого соціального статусу, або для боротьби за ієрархію. Наприклад, у Києві трапився цікавий випадок, коли під час виборів до домової комісії, вступили у конкуренту боротьбу – жінка кандидат КПБУ та її хатня робітниця¹³.

Крім того, саме цей інститут більшовики використовували для різноманітних кампаній. Варто зауважити, що домоуправління з невеликою охотою бралася за виконання різноманітних агітаційних та громадських завдань, їм вистачало й проблем із господарською частиною. У заявах та протоколах мешканців будинку часто зустрічаємо незадоволення з приводу пасивного ставлення домоуправління до різноманітних кампаній та акцій, що їх проводила радянська влада.

На засіданні мешканців будинку №30, по вулиці Червоноармійській, у м. Києві, одностайно постановили створити при будинку осередок Лікбезу, зобов'язавши усіх мешканців, що користуються виборчим правом, внести в короткий термін членські внески¹⁴. Цікаво, що згідно матеріалів звітно-виборчих протоколів ДККК по місту Києві, майже в кожному будинку, що був охоплений діяльністю цієї структури існували такі осередки. А ще організації друзів МОПР, товариства сприяння оборони, товариства допомоги дітям тощо.

Яким чином здійснювалася така всенародна підтримка різних державних кампаній промо-

висто свідчить випадок, що був зафіксований у протоколі ДККК по вул. Леніна, 88. До голови цієї комісії звернувся представник губкомісії з пропозицією придбати добродійні квитки на користь дітям. Голова сам прийняв рішення й купив ці квитки, а плату за них розверстав пропорційно серед усіх мешканців будинку у сумі по 8 копійок з людини. Але секретар принципово відмовився збирати кошти із своїх сусідів, оскільки вважав, що це суперечить добровільному принципу закладеному у гаслі допомоги дітям.

ДККК, що існували правда тільки-но до кінця 1925 р., у системі комунальної квартири виконували не стільки функції третейського судді, скільки самі служили вогнищем великих конфліктів. Одночасно, саме цей інститут дозволяв більшовикам використати болюче житлове питання для подальшого об'єднання робітників та дрібних радянських службовців.

Таким чином, житлові органи та радянське політичне керівництво по різному бачили ситуацію всередині квартири. Для більшовицького керівництва житлова політика була складовою класової політики, що мала на меті подальшу експропріацію нетрудових категорій та сприяння виховання на основі робітничого класу нового типу соціального організму – комунальної квартири. Для багатьох домоуправлінь та ЖОКів більш актуальними були питання покращення житлово-побутових умов своїх мешканців – безкінечні лагодження дахів та водогонів, очистка прилеглої території, поточні ремонти, наповнення дірявого домового бюджету тощо.

Тому на домоуправління, через цілий ряд спеціальних постанов та законів, держава покладала усе більше функцій, що явно йшли у розріз із їхніми прикладними завданнями. Наприклад у 1925 р. Київська міська рада прийняла спеціальне положення про обов'язкову реєстрацію усіх радіоприймачів. У 1920-х роках майстрування радіо та прослуховування передач стало популярним хобі серед міської молоді. Однак, усі радіоприймачі повинні були знаходитися на контролі у влади, й саме цю функцію мали виконати домові працівники.

На працівників будинкового господарства також покладалися обов'язки стежити за утриманням собак службових порід. Чомусь саме у 1929 р., для потреб оборони, державі потрібно було зареєструвати усіх собак службових порід. Неясно, що саме означали ці потреби, напевне сторожових псів мали використовувати для охорони таборів, що почали рости в той час по всій країні. Домоуправління мало вести облік таких псів та стежити, щоб їх власники зареєстрували своїх чотирилапих друзів у міліції та ТСО АБІАХІМУ.

Найбільш детальний перелік завдань, що їх покладали на домові комітети, розробив Центральний комітет житлокооперації України й подав його на розгляд до НКВС. Саме цей проект й було затверджено як "правила внутрішнього розпорядку будинкових робітників"¹⁵. Зважаючи на те, що цей документ має занадто великий обсяг, можна лише виділити головні функціональні блоки, що ними опікувалися працівники домових комітетів.

Найбільший з них, це звичайно ж адміністративний, пов'язаний із пропискою громадян та контролем за відомостями про їхній майновий, сімейний та соціальний стан. Кожен громадянин був зобов'язаний правдиво сповіщати про свої доходи. Адже від цього залежали нарахування до сплати за комунальні послуги та квартплату. Мешканці також повинні були повідомляти про свій соціальний статус та членів своєї родини. Невірна інформація, або відмова від подачі такої інформації, могли легко привести громадянина до тюрми.

Широкі права та зобов'язання покладалися на керівництво будинків також у галузі державної безпеки. Кербуди були зобов'язані стежити за переміщенням військовозобов'язаних, оголошувати накази військових комісаріатів, перевіряти документи тих громадян, що стояли на військовому обліку та усіяко виявляти тих, хто ухиляється від військової служби. Крім того, будинкові комітети мали й певні права у галузі підтримання громадського порядку, співпрацювали із ДПУ та міліцією. Вони були зобов'язані надавати органам правопорядку усіяку допомогу – вручати повістки, допомагати при обшуках та арештах, підтримувати громадський порядок на прибудинковій території. При виконанні цих функцій особливі права отримували двірники. Вони допомагали міліції та ДПУ при проведенні слідчих дій, арештах, обшуках, тощо. Навіть, згідно положення, у випадку коли міліціонеру потрібно було б відлучитися, двірник мав замінити його на посту. Для підтвердження свого офіційного статусу він отримував, за кошти будинку, свисток та значок.

Наступний блок обов'язків будинкових працівників був пов'язаний із виконанням завдань статистичних та фінансових органів. Зокрема, вони були зобов'язані повідомляти про госпо-

дарську діяльність на території будинку – а саме кількість орендованих приміщень, а також кількість магазинів, кустарних майстерень тощо. Кербуди також були зобов'язані допомагати фіскальним органам, надаючи їм необхідну інформацію про підприємців.

Окремо також варто відзначити функції домкому із забезпечення санітарно-гігієнічного стану в будинку та навколишній території. Останній блок завдань був цілком пов'язаний із безпосередньо господарською діяльністю. Домкоми мали проводити поточні ремонти, стежити за справною роботою інженерних комунікацій, здійснювати регулярне прибирання тощо.

Таким чином, в системі комунально-житлового господарства було сформовано цілий низовий апарат, котрий виконував поруч із суто господарськими та побутовими функціями також і загальнодержавні завдання.

Всередині домового господарства виник також розгалужений організм стеження за громадянами. Одне з найголовніших завдань працівників будинкового господарства було контролювати домові книги куди ретельно вписували кожного мешканця. В системі житлоспілки існували спеціальні частини, або спеціальний сектор, працівники якого прирівнювалися до командного складу РСЧА, які безпосередньо й стежили за тим, щоб жоден громадянин великої країни, де б він не мешкав, не залишився непомітним для пильного ока таємної поліції.

У матеріалах української житлоспілки є кілька цікавих документів, що проливають світло на поліцейські функції житлової кооперації. Один з радянських висуванців, такий собі Афонченко Н.А., на будівництві заводу прокрався, зірвав план здачі у дію підприємства та зрозумівши, що на нього чекає відповідальність, зник у невідомому напрямку¹⁶. Однак, дуже скоро Вінницька облжитлоспілка відшукала цього невдачу й запитувала у своїх керівних органів, що їм варто зробити: прийняти міри для затримання цього громадянина чи тільки усунути з посади й відпустити¹⁷. Аналогічна ситуація сталася із інженером Ю.Смєховим, котрого звинувачували у розтраті лісоматеріалів, та котрого також віднайшов спецсектор житлоспілки.

Одночасно, працівники спецсектору житлокооперації України стежили також за самими працівниками домоуправлінь з тим, щоб "перевіряти виконання директив Укржитлоспілки про виявлення та очищення наших підприємств, дільниць будівництва від класово ворожих елементів"¹⁸.

Цікаво, як такі органи створювали ілюзію масового патріотизму та ентузіазму при проведенні різноманітних кампаній. Вище вже говорилося про те, як ці інститути проводили у життя збір коштів на потреби держави.

На початку 1930-х років актуальними були масові підписки громадян на позику. Проходили вони у кілька етапів, підписка на позику відбувалася як за місцем роботи, так і вдома. Сенс цієї масової кампанії полягав у тому, щоб жоден громадянин не залишився осторонь від цього збору коштів, але при цьому зберігалася ілюзія добровільності. Так, таємний наказ по житлоспілці України інструктував працівників секретних частин напередодні проведення чергового збирництва під маскою "добровільного займу": "Завчасно, але не пізніше як 10 – 12 травня організувати по всіх житлокоопках розстановку сил держкредитного активу, прикріпивши окремих активістів та уповноважених до окремих квартир в житлокоопках, щоб в день оголошення декрету про нову позику одночасно розгорнути роботу по підписці"¹⁹. Цікаво, що зміст цього наказу категорично забороняли доводити до відома правлінню ЖОК.

Найактивніше більшовики використовували ці органи таємного контролю в період великого соціального перелому у містах України. У 1928 р. було прийнято рішення про заборону винаймати особам нетрудових категорій приміщення у державних будинках. Саме правління житлокоопів, котрі формально були орендарями цих будинків, ще від часів запровадження так званого класового тарифу на комунальні послуги та квартплату, мало списки усіх мешканців із точною вказівкою їхнього соціального статусу, матеріального добробуту тощо. Таким чином, за кілька років з 1928 по 1931 р. так звані класово чужі особи потрапляли у списки, які складали домоуправління та правління ЖОКів на виселення. Внаслідок чого радянська каральна машина мала детальні списки своїх майбутніх жертв.

Однією з останніх поліцейських акцій загальнодержавного масштабу, в котрому активну участь приймали працівники будинкового господарства, це була масова паспортизація міського населення. Особливо активно ця акція проводилася у великих містах. Працівники домоуправлінь мали скласти списки усіх підозрілих та тих осіб, що не мали права проживати у

містах. Як правило до цих списків потрапляли учорашні селяни, що рятувалися від голоду, так звані "колишні", асоціальні елементи тощо. Так, наприклад, правління української житло-спілки звернулося у квітні 1933 р. до Одеської та Київської спілки із таємним наказом: "Крім загальних списків, що складає правління житлокоопу, вкупі з бригадою активу, необхідно скласти так звані зустрічні списки. В зустрічні списки вносити класово ворожі елементи. Ці елементи проявляють величезну хитрість, займаються очковитирательством, обманом й т.д."²⁰

У 1936 р. загальноукраїнську спілку житлокооперативів було ліквідовано. Усе її майно перейшло у власність місцевих органів влади, а центральною фігурою у радянській комунальній квартирі став керуючий будинком – або як його називали управдом. Його функції більш детально були розписані у спеціальному положенні 1943 року. Спецсектор, що займався припискою громадян, було передано у відомство НКВС.

Для комунальної квартири вводилася посада квартуповноваженого, який щоправда виконував переважно господарські функції. Саме тоді наприкінці 1930-х на початку 1940-х років радянська система інституалізації житлово-комунальної політики викристалізувалася, залишивши позаду різні експерименти та пошуки. Система політичного контролю та залучення громадян до різних політичних кампаній зміщувалася у виробничу сферу, зберігаючи за домовими працівниками лише контроль за припискою та випискою громадян.

На початку свого існування в Україні режим планував створити із комуналок, заселених соціально близьким контингентом, нову ідеальну форму комуністичного побуту в котрому народиться "людина майбутнього". Однак, нам відомо, що ситуація складалася не на користь цьому утопічному проекту. Тому для підтримки робітників та представників міської бідноти, що були головною соціальною опорою режиму, в комунальних квартирах міст України виникли домові контрольно-конфліктні комісії. Саме ці організації забезпечували право робітників боротися за свої права, а також стали сходиною інкультурації частини міської бідноти до радянського політичного проекту.

Однак, з другої половини 1920-х років влада приділяла більше уваги встановлення свого контролю шляхом юридичного нормування, над працівниками домового господарства, на котрих покладали функції геть не властиві органам ініціативних співмешканців.

Через специфічний характер співжиття в радянській комунальній квартирі саме цей сегмент приватного життя найбільше піддавався навіть дріб'язковому нормуванню з боку влади, що створювало ідеальні можливості для контролю над особистістю в умовах тоталітарного режиму.

¹ Моисеенко В. Коллективное жилище на Украине в 1923 – 1933 гг. (исследование взаимосвязи между социальными и архитектурными структурами). Автореф. дис. ... канд. архитект. наук. – М., 1968. – 19 с.

² Герасимова Е. Советская коммунальная квартира // Социологический журнал. – 1998. – №1/2. – С.225 – 243; Обертайс Ю. Повседневная жизнь в квартирах Ленинграда в 1920-е годы: Микроистория. // Эпоха. Культура. Люди. (история повседневности и культурная история Германии и Советского союза. 1920 – 1950-е годы). Материалы межд. Научн. Конференции. – Харьков, сентябрь 2003.: Сб. докладов. – Х., 2004. – С.222 – 235.; Утехин И. Очерки коммунального быта. – М., 2001. – 213 с.

³ Заболотна Т. Житлова проблема в окупованому Києві // Український історичний журнал. – 2006. – №3. – С.158 – 172.;Климов Ю., Гогохія Н. Духовне життя українського індустріального міста в 30-х рр.. XX століття. // Духовність українства. – 2002. – №4. – С.71 – 76.

⁴ Узаконение домовых комитетов // Листок для домовых комитетов – 1918. – №1. – С.5.

⁵Центральний Державний Архів Вищих Органів Влади та Управління України (далі ЦДАВОВУ України). – Ф. – 5. – Оп.1. – Спр.29. – Арк.14.

⁶ ЦДАВОВУ України. – Ф. – 5. – Оп.1. –Спр.35. – Арк.139.

⁷ Старшинський Р. Від домкомів до житлової кооперації // За робітниче житло – 1933. – №2 – С.9.

⁸ Там само.

⁹ Кобалевский В. Жилищное право в УССР. – Харьков, 1925. – С.41.

¹⁰ Державний Архів міста Києва. (далі ДАМК). – Ф.Р. – 776. – Оп.1.– Спр.20. – Арк.4.

¹¹ ДАМК – Ф.Р.776. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.144.

¹² Там само. – Спр.19. –Арк.37

¹³ Там само. –Спр.13. – Арк.127.

¹⁴ Там само. – Спр.13. – Арк.233.

¹⁵ Там само. – Ф.– 5. – Оп.3. – Спр.1366. – Арк.9– 12.

¹⁶ Там само. – Ф.1204. – Оп.4. – Спр.89. – Арк.17.

¹⁷ Там само. – Спр.88. –Арк. 71.

¹⁸ Там само. – Спр.89. –Арк.52.

¹⁹ Там само.– Арк.25.

²⁰ Там само.– Арк.17.

В статье рассматриваются социально-политические институты внутри коммунальной квартиры в городах Украины.

Ключевые слова: жилищный кризис, коммунальная квартира, городское население, домовый комитет, город.

The article describes the political and social institution inside of communal flats in Ukrainian cities.

Key words: crisis of living space, communal flat, urban population, home committee, Ukrainian cities.